

1. Брігхем С. Основи фінансового менеджменту / С. Брігхем : [Пер. з англ.]. – К. : Молодь, 1997. – 1000 с.
2. Ван Хорн Дж., Вахович-мл. К., Джон М. Основи фінансового менеджменту / Дж. Ван Хорн, К. Вахович-мл., М. Джон : [Пер. с англ.]. – 11-е издание. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2003. – 992 с.
3. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики / З. С. Варналій. – 3-тє вид., стер. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2005. – 302 с.
4. Говорушко Т. А., Тимченко О. І. Малий бізнес : Навчальний посібник / Т. А. Говорушко, О. І. Тимченко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 200 с.
5. Малий бізнес в Україні : економіка, фінанси, бухгалтерський облік / Т. І. Єфименко, Л. Г. Ловінська, О. О. Канцуров та ін.; [За ред. Л. Г. Словінської]. – К. : НДФІ, 2006. – 368 с.
6. Pratt S. P., Reilly R. F., Robert P. Schweih's Valuing Small Businesses and Professional Practices / Shannon P. Pratt, Robert F. Reilly, Robert P. – McGraw-Hill, 1998.

О. Базилінська

УПРАВЛІННЯ ВАРТІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ

У статті визначено місце фінансового менеджменту в забезпеченні стійкого розвитку малого бізнесу. Виявлено відмінності компаній малого бізнесу від великих бізнес-структур. Проведено аналіз особливостей управління компаніями малого бізнесу за критерієм вартості.

Ключові слова: управління вартістю, управління малими компаніями, великий і малий бізнес, критерій вартості, інвестиційні компанії.

УДК 378.148

Галицька Е. В., Донкоглова Н. А.

РОЛЬ «ДІЛОВОЇ ЕТИКИ» У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА

У статті розглянуто структуру курсу «Ділова етика» й оцінку студентами його впливу на формування особистості та застосування набутих навичок у майбутній практичній діяльності.

Ключові слова: дисципліна «Ділова етика», анкетування, формування особистості студента, майбутня практична діяльність.

Вступ

Для сучасного етапу розвитку країни характерна перебудова майже всіх ланок життєдіяльності людини, що, у свою чергу, зумовлює значні зміни цілей і завдань навчання. Глобальні проблеми людства змінюють шкалу цінностей, спричиняють зміни у суспільстві, і передусім в освіті. Вмотивованість студентів лише до набуття професійно-орієнтованих знань призвела до того, що людина постає об'єктом, на поведінку якого можна впливати за допомогою загальних стандартів і нормативів. Проте необхідно не забувати набутого досвіду гуманістичної освіти попередніх поколінь, зміст якої полягає у процесі пізнання. З'ясовано, що тільки пізнання шляхом діалогу: викладача зі студентом, студента зі студентом і, нарешті, шляхом внутрішнього

діалогу студента із собою – є запорукою вирішення певних питань у майбутній професійній діяльності. У період навчання в університеті результатом таких діалогів і полілогів відбувається розвиток різноманітних форм мислення. Створюються сприятливі умови не тільки для формування базових та професійно-орієнтованих знань студентів, а й надається певний поштовх до самонавчання, самовиховання, самооцінки, де максимально розкриваються індивідуальні властивості, потенційні можливості кожного студента у пошуку та вирішенні поставлених завдань.

Постановка проблеми та отримані результати

Навчальний курс «Ділова етика» викладають на бакалаврській програмі для студентів спе-

ціальності «Фінанси і кредит». Він спрямований на гуманізацію освіти. Оригінальність авторської концепції викладання дисципліни полягає в тому, щоб підготувати студентів до самостійної майбутньої практичної діяльності. Це є запорукою їх успіху у навчанні, оскільки сприяє набуттю навичок коректної ділової поведінки та адаптації до певних ситуацій у майбутній професійній діяльності.

Завдання курсу: оволодіти сукупністю етичних правил, які визначено законами та нормативами; ознайомитися з незаперечними етичними установками в діяльності сучасної ділової людини; набутти навичок організації та проведення ділових зустрічей і прийомів; оволодіти засобами міжособистісного спілкування; набутти навичок культури спілкування й ділового стилю; ознайомитися із природою конфліктів та оволодіти прийомами їх розв'язання; розглянути національні особливості спілкування тощо.

Потенційні можливості даного курсу полягають у тому, що у процесі роботи над певними складовими ділового етикету викладач має змогу вводити студентів у світ реалій ділового життя та прищеплювати їм навички культури ділової поведінки в різноманітних ситуаціях ділового спілкування. Зміст навчання ділової етики впливає з самої назви курсу; посилення ж національно-культурної компоненти відкриває широкі перспективи для якісної підготовки майбутніх спеціалістів у плані сформованості їх готовності до взаємодії та співпраці в установах і на підприємствах після навчання. Знання ділового етикету значною мірою спрощує налагодження стосунків між колегами, дає змогу ефективно аналізувати проблеми та знаходити шляхи їх вирішення.

З метою вивчення ролі дисципліни «Ділова етика», рівня важливості окремих її тем, ступеня впливу курсу на загальний та інтелектуальний рівень студентів, рівень їх моральності та культури, їх майбутню професійну діяльність, а також з'ясувати інші питання, було проведено вибіркоче обстеження студентів 2 року навчання спеціальності «Фінанси». У процесі спостереження було застосовано методи анкетування та інтерв'ювання, а під час систематизації та зведення даних – метод групувань. У статті використано статистичні методи і прийоми, які застосовуються в економічних дослідженнях [1, 2], та теоретичні основи використання елементів ділової етики в підготовці студентів до самостійної майбутньої практичної діяльності [3, 4].

Анкета, на основі якої здійснювали опитування респондентів, мала такий вигляд:

Користуючись шкалою, оцініть, будь ласка:

- Корисність викладання дисципліни «Ділова етика» студентам 2 року навчання.
- Рівень важливості тем курсу:
  - Організація та проведення ділових зустрічей і прийомів.
  - Організація й культура ділового спілкування.
  - Засоби ділового спілкування та мовленнєвий етикет.
  - Конфлікти: суть, природа, наслідки.
  - Національні особливості спілкування.
- Ступінь впливу даного курсу на Ваш загальний рівень.
- Ступінь впливу даного курсу на Ваш інтелектуальний рівень.
- Ступінь впливу даного курсу на рівень Вашої моральності.
- Ступінь впливу даного курсу на рівень Вашої культури.
- Ступінь впливу даного курсу на майбутню професійну діяльність.

ШКАЛА:

Оцінка	Бали
Дуже висока	7
Висока	6
Вища за середню	5
Середня	4
Нижча за середню	3
Низька	2
Дуже низька	1
Не впливає	0

- Чи вважаєте Ви за необхідне включення додаткових тем:
  - Так
  - Ні
  - Важко відповісти
- Якщо Ви вважаєте «так», зазначте які _____
- Що, на Вашу думку, необхідно для підвищення ефективності семінарських занять _____
- Укажіть Вашу стать:
  - чоловіча
  - жіноча
- Якщо Ви на практиці стикались із проблемою ділового етикету і при цьому Вам не вистачало знань, опишіть їх _____

Дякуємо за співпрацю!

Для того, щоб досягти бажаної точності результатів під час опитування на основі розробленої анкети, було визначено обсяг вибірки респондентів – 56 осіб. З'ясовано, що із загальної сукупності студентів, які взяли участь в опитуванні, 60,7 % становили дівчата, 39,3 % – юнаки.

Середній бал оцінювання корисності викладання дисципліни «Ділова етика» студентам 2 року навчання – 5,6 бали, при цьому дівчата оцінили його у 5,2, а юнаки – 6,8. Як показало інтерв'ювання та аналіз особистісного складу респондентів, по-перше, сукупність дівчат у 1,5 рази більша, ніж сукупність юнаків; по-друге, з'ясовано, що юнаки були більш мотивовані на прослуховування даного курсу.

Для підвищення ефективності викладання дисципліни «Ділова етика» респондентам було запропоновано визначити рівень важливості тем курсу (табл. 1.)

Найбільша частка студентів (42,9 %) серед опитаних оцінюють важливість теми «Організація та проведення ділових зустрічей і прийомів» у 6 і більше балів і лише 3,6 % – до 4 балів, тему «Організація і культура ділового спілкування» в 6 і більше балів оцінюють 60,7 % респондентів. З усієї сукупності тем за тематичним планом найменша частка студентів (41,1 %) оцінила в 6 і більше балів теми «Засоби ділового спілкування та мовленнєвий етикет», а теми «Конфлікти: суть, природа, наслідки» та «Національні особливості спілкування», на думку респондентів, досить важливі, оскільки відповідно 50 % та 55,4 % сукупності оцінили дані теми в 6 і більше балів.

Середній бал рівня важливості окремих тем курсу ілюструє таблиця 2, у якій наведено комбі-

наційний розподіл респондентів за статтю та вищезазначеною ознакою.

Найвищу середню оцінку дано темі «Організація та культура ділового спілкування» – 5,39 бали, при цьому юнаки оцінили в 5,90 балів, а дівчата – в 5,05. Найнижча середня оцінка – у тем «Засоби ділового спілкування та мовленнєвий етикет» і «Національні особливості спілкування» – 5,23 балів, причому дівчата визначили відповідно в 4,76 та 5,08 балів, юнаки – в 5,9 і 5,45 балів. Це пояснюється тим, що молодь, особливо юнаки, більше уваги звертає на техніку та культуру ділового спілкування, вироблення ділового стилю та набуття манери обговорення. З'ясовано, що дівчата більш поглиблено та детально вивчали навчальний матеріал, але середній рівень оцінки важливості всіх тем курсу ними визначено нижче (5,04), ніж юнаків-респондентів (5,64).

Результати оцінювання ступеня впливу дисципліни «Ділова етика» на загальний та інтелектуальний рівень студентів, рівень їх моральності та культури, а також на їх майбутню професійну діяльність характеризує таблиця 3.

З'ясовано, що найбільше впливає даний курс на загальний рівень студентів та майбутню їх професійну діяльність, середній бал по сукупності респондентів відповідно становить 4,4 та 5,00. Високо оцінюють ступінь впливу даної дисципліни юнаки-респонденти на рівень їх мо-

Таблиця 1. Розподіл респондентів за рівнем важливості тем курсу

Тема	До 4	4-6	6 і більше	Разом
Організація та проведення ділових зустрічей і прийомів	2	30	24	56
Організація й культура ділового спілкування	7	15	34	56
Засоби ділового спілкування та мовленнєвий етикет	6	27	23	56
Конфлікти: суть, природа, наслідки	5	23	28	56
Національні особливості спілкування	6	19	31	56
Разом	26	114	140	X

Таблиця 2. Розподіл респондентів за статтю та рівнем важливості тем курсу

Тема	Дівчата	Юнаки	За сукупністю
Організація та проведення ділових зустрічей та прийомів	5,29	5,36	5,32
Організація та культура ділового спілкування	5,05	5,90	5,39
Засоби ділового спілкування та мовленнєвий етикет	4,76	5,90	5,23
Конфлікти: суть, природа, наслідки	5,02	5,63	5,26
Національні особливості спілкування	5,08	5,45	5,23
За сукупністю	5,04	5,64	X

Таблиця 3. Розподіл респондентів за статтю та ступенем впливу курсу на їх рівень

Ступінь впливу на	Дівчата	Юнаки	За сукупністю
– загальний рівень	4,40	5,00	5,00
– інтелектуальний рівень	3,35	4,14	4,35
– рівень моральності	3,02	4,85	4,37
– рівень культури	4,01	4,42	4,66
– майбутню професійну діяльність	3,95	4,85	5,17

ральності (4,85), а що стосується дівчат-респондентів, то вони оцінюють цей вплив найнижчим балом (3,02). Нижчою за середню оцінку (3,35) вони вважають і вплив курсу на їх інтелектуальний рівень.

Як свідчать результати опитування, лише 8,9 % респондентів вважають за необхідне включення додаткових тем (питань), зокрема таких як: «Особливості поведінки у громадському транспорті», «Найбільш використовувані засоби, які дозволяють заявити про свою ділову пропозицію на міжнародному ринку», «Визначення небезпеки бюрократичної тяганини під час укладання контрактів з іноземними партнерами», «Вирішення окремих конфліктних ситуацій під час ділового спілкування» тощо. Левова частка (57,1 %) респондентів зазначили «Важко відповісти», а надали відповідь «Ні» – 34 %.

Зважаючи на свій попередній досвід, респонденти вказали на відсутність знань щодо:

- користування візитними картками;
- черговості під час вітання, особливості рукостискання;
- представлення осіб під час ділового спілкування;
- ділової атрибутики;
- користування столовими приборами на ділових прийомах;
- телефонного етикету;
- написання листів за допомогою електронної пошти.

У процесі дослідження ролі та значення дисципліни «Ділова етика» й оцінки рівня успішності всієї сукупності студентів у триместрі залежно від ступеня відвідування ними лекційних і практичних занять із курсу було виявлено, що в основному студенти, які за триместр отримали

підсумковий бал 94 і вище, відвідували не менше ніж 14 годин лекційних занять (із 16 годин за навчальним планом) та 12 годин семінарських занять (із 12 годин за навчальним планом). Студенти, що відвідували до 8 годин практичних занять, одержали підсумковий бал до 71. Як показав аналіз, деякі студенти, які не пропустили жодного семінарського заняття, на жаль, показали низький рівень підготовки й отримали фінальні бали за триместр – 62, 63, 68, 70. Це пояснюється їх малою активністю під час обговорення питань курсу, а також невідповідальністю та неорганізованістю.

Виявлено, що студенти, які вже працювали або стикались на практиці з певними проблемами під час ділового спілкування, були більш активними при вивченні даного курсу. Це ще раз підтверджує думку, що складовими успіху ділової людини, окрім отримання якісної освіти, є набуття певних знань щодо поведінки, спілкування, взаємовідносин у діловому світі.

Висновки

Узагальнені результати опитування дали можливість удосконалити тематику та структуру курсу, зацентувати увагу на тих питаннях, які респонденти зазначили як такі, що потребують детального висвітлення. Під час визначення нових підходів до побудови та відбору методів і форм вивчення дисципліни «Ділова етика» слід орієнтуватися на формування внутрішніх мотивів саморозвитку та самоактуалізації студента, на відпрацювання відповідних умінь і навичок й активізацію особистісних можливостей у порозумінні з іншими особистостями у повсякденному житті та особливо у діловій сфері.

1. Галицька Е. В. Використання статистичних класифікацій в аналізі економічних явищ і процесів / Е. В. Галицька // Збірник наукових праць. Економіка : проблема теорії та практика. Вип. 178. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2003. – С. 231–238.
2. Галицька Е. В., Семіколенова С. В. Статистичне забезпечення проведення вибіркового обстеження на підприємствах готельного господарства / Е. В. Галицька, С. В. Семіколенова // Прикладна статистика : проблеми теорії та практики : [Збірник наукових праць]. – Вип. 3. – К., 2008. – С. 268–277.

3. Осовська Г. В. Комунікації в менеджменті : Курс лекцій / Г. В. Осовська. – К. : Кондор, 2003. – 218 с.
4. Чмут Т. К., Чайка Г. Л. Етика ділового спілкування : Навчальний посібник / Т. К. Чмут, Г. Л. Чайка. – 3-те вид., стер. – К. : Вікар, 2003. – 223 с.

E. Halytska, N. Donkoglova

«BUSINESS ETHICS» IMPORTANCE IN THE PERSONALITY FORMING OF THE STUDENTS

In the article it was considered the structure of the “Business ethics” discipline, estimated by the students its influence on personality forming and using gained experience in future practical activity.

Keywords: «Business ethics» discipline, student’s personality forming, questioning future practical activity.